

Egy vértelen vértanú életútja* Adalékok Pétery József váci püspök életéhez, különös tekintettel az 1956-os forradalomra

Földváry Gergely

Dr. Pétery József váci püspök neve a Váci Egyházmegyén kívül alig ismert, sőt egyházmegyéjében is csak a tájékozottabbak ismerik. Valószínűleg ezért az életét és püspöki munkásságát bemutató nagyobb munkával az egyháztörténeti kutatás még mindig adós. Petróci Sándor, a püspök titkárának visszaemlékezésén,¹ dr. Varga Lajos váci segédpüspök,² Lénár Andor³ és Hornyák Máté János⁴ tanulmányain kívül az egyháztörténeti szakirodalom nevét és szerepét is csak egy-két félmondatban említi annak ellenére, hogy emberi helytállása és a kommunizmus alatt elszenvedett megpróbáltatásainak viselése révén olyan példát adott és adhat nekünk ma is, mely szélesebb közönség érdeklődésére is számot tarthatna. Tanulmányom egyfajta megemlékezés a tavaly 50 éve elhunyt váci püspökről, továbbá abból a célból is készült, hogy az egyháztörténeti kutatás hiányának szerény pótlásaként szolgáljon és betekintést nyerhessünk Pétery József életútjának egyes fejezeteibe, különös tekintettel – a 20. századi magyar történelem egyik legdicsőségesebb és egyben legtragikusabb korszakára – az 1956-os forradalomra. Különösen azért, mert a Petróci visszaemlékezésen és Hornyák rövid tanulmányán kívül nem foglalkozott ezzel a kérdéssel különösebben senki.

* Ezúton szeretném megköszönni dr. Varga Lajos váci segédpüspök úr segítségét, aki információkkal, anyagokkal és ötletekkel is ellátott, amivel nagyban segítette tanulmányom létrejöttét.

- 1 PETRÓCI SÁNDOR: Emlékek Pétery József püspökről. Bp., 1997. (továbbiakban: PETRÓCI, 1997.)
- 2 VARGA LAJOS: Mindszenty József bíboros, hercegprímás és Pétery József váci püspök együttműködése. In: Ministero. Nemzetközi Történeti Konferencia előadásai 1995. május 24–26. Szerk.: Bárdos István – Beke Margit. Esztergom, 1998. 95–103. p. (továbbiakban: VARGA, 1998.) Bővebben: Uő: A Magyar Katolikus Egyház huszadik századi történetéből. Badalik Bertalan veszprémi püspök elhurcoltatásának 50. évfordulójára. Szerk.: Trosits András. Veszprém, 2007. 53–66. p. (továbbiakban: VARGA, 2007.); Uő: Hűen Rómához. Pétery József váci püspök törekvései az egyház egységének megőrzése érdekében. In: Initio non erat nisi gratia. Ünnepi kötet dr. Erdő Péter tiszteletére 60. születésnapja alkalmából. Szerk.: Ternyák Csaba et al. Bp., 2012. 185–202. p. (továbbiakban: VARGA, 2012.)
- 3 A legátfogóbb tanulmány Pétery püspök életéről, azonban a forradalommal és az 1956-os kiszabadításával alig foglalkozik. LÉNÁR ANDOR: Az út Hejcére – Pétery József váci püspök (1890–1967) életútja és meghurcoltatása a kommunista diktatúrában. In: Egyén és nemzet Európa történelmében. Szerk.: Strausz Péter – Zachar Péter Krisztián. Bp., 2009. 79–121. p. (továbbiakban: LÉNÁR, 2009.)
- 4 HORNYÁK MÁTÉ JÁNOS: Egy katonai akció Pétery József váci püspök kiszabadításáért. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2011. 3. sz. 63–67. p. (továbbiakban: HORNYÁK, 2011.)

1. Az új váci püspök

Dr. Pétery József⁵ 1942-ben lett a Váci Egyházmegye püspöke.⁶ Az új püspök Magyarország legnagyobb területű egyházmegyéjének irányítását vette át, több mint 1 millió katolikus hívővel.⁷ Nagy reményekkel kezdett neki egyházmegyéjének kormányzásához. „Méltatlanságom és gyengeségem élénk tudatában, de a Gondviselés segítségével határtalanul bízva kezembem veszem édes hazánk szívében, a nagy magyar alföldön Krisztus hadseregének irányítását.”⁸ Azonban nem adatott neki túl sok békés év, mivel Magyarország nem sokkal később már a Szovjetunió érdekszférájába tartozott, minek következtében az egyházkormányzat – mint mindenütt – nehéz helyzetbe került. A kommunista vezetés a püspöki kart és a papokat is megkörnyékezte, és akik nem „táncoltak” úgy, ahogy a vezetőség fütyült, azokat eltették láb alól. Így ítelték a pár éve kinevezett esztergomi prímást, Mindszenty Józsefet,⁹ 1948-ban koncepciók per által életfogytig tartó börtönbüntetésre. Miután Pétery politikája Mindszenty vonalát követte,¹⁰ és mellette teljes hittel kiállt,¹¹ elkerülhetetlen volt, hogy a rendszer ne kezdje ki az ő személyét is.

⁵ Pétery József (1890–1967) 1912-ben szentelték pappá, eredeti neve Petró József volt, melyet váci püspökké való szentelése előtt magyarosított Péteryre, 1942 és 1967 között a váci egyházmegye püspöke. 1953-ban Hejcére internálták. Rövid időre kiszabadult az 1956-os forradalom alatt, de 1957-ben újra Hejcére került, ahol élete végéig élt. 1967. november 25-én hunyt el. Hosszas viták után megengedték, hogy Vácon temethessék el.

⁶ Püspökké szentelésére eredetileg 1942. október 25-én került volna sor Egerben, de bátyja, Kálmán, október 13-i halála miatt a szertartást november 8-ára halasztották. LÉNÁR, 2009. 88. p.

⁷ Az 1938-as adatok szerint 1.182.676 r. kat. személy tartozott az egyházmegyéhez. Uo. 89. p.

⁸ PÉTERY JÓZSEF: Búcsúszavak. In: *Egri Katolikus Tudósító*, 1942. november 1.

⁹ Mindszenty József (1892–1975) veszprémi püspök, esztergomi érsek, bíboros. 1915-ben szentelték pappá. Mindhárom diktatúra idején börtönben sínylődött. 1945-ben lett esztergomi érsek, 1946-ban bíboros. 1948. december 26-án letartóztatták, és 1949. február 8-án életfogytiglani börtönbüntetést kapott, később Püspökszentlászlón és Felsőpetényben volt őrizet alatt. 1956. október 31-én vette át főegyházmegyéje kormányzását, a forradalom leverése után 1971. szeptember 28-ig az amerikai nagykövetségen tartózkodott. 1974-ben VI. Pál pápa megüresedettnek nyilvánította az esztergomi érseki széket. Földi maradványait 1991-ben szállították vissza érseki székhelyére. KÁLMÁN PEREGRIN OFM: *A Magyar Katolikus Egyház helyzete a kádári egyházpolitika első éveiben a teológiai összefüggések tükrében*. Bp., 2014. (Kézirat. PhD-disszertáció. PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola.) (továbbiakban: KÁLMÁN, 2014.) 10. p.

¹⁰ Mindszenty és Pétery együttműködését lásd bővebben: LÉNÁR, 2009. 95–103.; VARGA, 2007. 53–66. p.

¹¹ Annak ellenére, hogy 1948 után mindössze egyszer találkoztak, mindvégig megmaradt bennük az egymás iránti rokonszenv, nagyrabecsülés és tisztelő barátság. Mindkettő Egyházunk magyar „vértelen vértanúja”. In: *A 120 éve született Mindszenty József bíboros, hercegprímás és a Váci Egyházmegye kapcsolata*. (Vácegyházmegye múltjából) Összeállította: PÁLOS Frigyes, Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény, Vác, 2013. 21.

2. Pétery a szerzetesekkel

Pétery püspök kitartóan küzdött az egyház folyamatos leépítése ellen, és ahol tudott, próbált kiskapukat keresni és segíteni. Így az egyházi iskolák 1948-as államosítása után Pétery József nem akarta állami gimnáziumba küldeni a papnövendéknek készülő gimnazistákat, ezért a piarista tartományfőnökkel való megegyezés alapján öt piarista szerzetest fogadott fel – az Egyházi Törvénykönyv 1364. kánonja alapján – az általa nyitott magán-gimnázium tanáráként.¹² A szerzeteseket akkor is áldozatosan segítette, amikor 1950. június 9-ről 10-re virradó éjszaka a hatalom a Magyarországon élő szerzetesközösségek legtöbbször¹³ áttelepítette az ország belsejében lévő egyházi épületekbe, kolostorokba.¹⁴ A váci püspöki palotában Pétery mintegy 230 kitelepítettnek adott menedéket.¹⁵

Egy Notre Dame (Mí Asszonyunk) rendi nővér naplójából¹⁶ olvashatjuk, hogy „Pétery püspök mit sem tudott az érkezésünkről, de ettől függetlenül nyugodtan és igen nagy szeretettel fogadott bennünket: – Legyenek nyugodtak, otthon vannak.” (Június 10.) „[C]sak jóságosan mosolyog, és ismételteti: – Nincs semmi baj, kedveseim! Csodálatos ember! Milyen jóságos az Isten, hogy benne atyát adott nekünk, a szó legteljesebb értelmében! Sőt ennél is többet. Minden reggel, szentmiséje előtt feljön megkérdezni, nem volt-e baj az éjjel, nyugodtan aludtunk-e, van-e elég kenyérünk stb. Délután újra végiglátogatja a tábort. Számunkra itt, ebben a zsúfoltságban¹⁷ az ő szerető mosolya jelenti az otthont és a békességét.”

¹² Ezek a következők voltak: Fekete Antal, Egyed András, Holl Béla, Iván János és Szabó Ferenc. Holl Béla a pesti rendházból ekkor került Vácra. Az iskolát a püspök nyitotta, a neve: Hittudományi Előkészítő Iskola volt. Holl Béla sokáig foglalkozott a kisszeminarista növendékekkel. Ezek töredéke pap lett, a többi felszívódott a civil életben. VARGA LAJOS: Adatok a váci Szent Anna piarista kórus történetéhez – avagy bepillantás a magyar egyház és a Váci Egyházmegye életébe, valamint az állam egyházüldöző tevékenységébe. – A Váci Piarista Gimnázium és a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltára által szervezett *Vác és a piaristák 300 éve* című tudományos konferencián elhangzott előadás kézirat. (Vác, 2014. november 7.) A váci szemináriumot 1952-ben államosították, így akkor zárt be végleg. VARGA, 2007. 53–66. p.

¹³ Magyarországon ekkor 23 férfi szerzetesrend volt 2582 taggal, és 40 apácarend 8956 taggal, tehát összesen 63 rend, 11538 szerzetessel. BALOGH MARGIT: Szabadlábban fogolyként. In: *Vigilia*, 2000. 6. sz. (továbbiakban: BALOGH, 2000.) 408. p.

¹⁴ LÉNÁR, 2009. 108. p.

¹⁵ Pécsről pálosok, Notre Dame -, Annuntiata-, szalvator-, szegedi-, irgalmas- nővérek, kőszegről domonkosok, Budafokról szaléziak, jezsuiták és a szomszédból váci piaristák. KÁLMÁN PEREGRIN OFM: Úrnap körmenet teherautón vagy a szent gettó. (Emlékezet és kiengesztelődés) In: *Vigilia*, 2007. 11. sz. 869. p. (továbbiakban: KÁLMÁN, 2007.) Piaristák Nagykanizsáról és Szegedről is jöttek Vácra: HETÉNYI VARGA KÁROLY: Ferences rendház Hatvanban. In: *Vigilia*, 2000. 6. 446. p.

¹⁶ Miasszonyunk (Notre Dame) Női Kanonokrend egyik tagjának, az akkor 36 éves Szűcs Gerárda nővérnek az internálás idején született naplójából. Közreadja KÁLMÁN Peregrin OFM. In: KÁLMÁN, 2007.

¹⁷ A legtöbb helyen gettószerűen voltak összezsúfolva a szerzetesek, szállásukról, ételmezésükről gondoskodás nem történt, sok helyen a legegyszerűbb élelmiszereket se tudták elvégezni. BALOGH, 2000. 409. p.

(Június 18.)¹⁸ Pálos Antal jezsuita szerzetes így emlékezett meg róla. „A főpásztorok közül külön ki kell emelni Pétery József váci püspök magatartását, aki személyes megjelenésével, nem csekély anyagi segítséggel bátorította a székváros közelében lévő táborokat (Vác, Máriabesnyő, Fót stb.).”¹⁹ Rengeteg tárgyalás után végül 8 rendház mintegy 250 szerzetese tovább élhette szerzetesi életét, de így is közel 11 ezer hazai szerzetes vált földönfutóvá.²⁰

3. Pétery és a békepapság

A püspöki kar és a papok megosztása céljából hozta létre a kormány a békepapi mozgalmat, mely mögött az állam és az egyház közti megállapodás kikényszerítése állt. 1950. augusztus 1-én a Budapesti Tudományegyetem aulájában közel 300 pap jelent meg.²¹ Pétery figyelmeztette a váci egyházmegye papjait, hogy ne menjenek el az augusztus elsejei papi békegyűlésre, mégis 17 váci egyházmegyes pap jelent meg, köztük Verney Kornél²² vecsési, Csömöz Gáspár²³ szolnoki, Máté János²⁴ Kecskemét környéki plébános és Mihácz József²⁵ káplán is. Pétery megfeddte és meghallgatásra invitálta

¹⁸ Folytatása a naplórészletnek: „Aztán helyet kaptunk. Mi, Notre Dame nővérek a nagyebédlőben 35-en. Mellette, a két kis szalonban 18-18-an. Matracokat rakunk a földre... Csak most tudtam meg, hogy az Úr Jézus is velünk jött a száműzetésbe. Mariann nővér kiemelte a cibóriumot, és a bugyrába dugta, így Jézus az első autón ment, és utána a többi. Igazi úrnapi körmenet volt”. KÁLMÁN, 2007. 869. p.

¹⁹ PÁLOS ANTAL S. J.: „Viharon át”. Jezsuiták a szétszórásban. Bp., 1992. 48. p.

²⁰ MÉSZÁROS ISTVÁN: Szerzetesség Magyarországon, 1945–1950. In: *Vigília*, 2000. 6. sz. 425. p.

²¹ A korabeli sajtó is közel 300 résztvevőről számol be, de az évek során a visszaemlékezésekben egyre nőtt a számuk, 350, 400, 450 főről is beszéltek a későbbiekben propaganda céljából. PÁL JÓZSEF: Békepapok. Katolikus békepapok Magyarországon. (1950–1989) Bp., 1995. (továbbiakban: PÁL, 1995.) 23. p.

²² Verney Kornél váci egyházmegyes pap, vecsési plébános, 1951-től az Országos Békebizottságnak is tagjai voltak. BERESZTÓCZY MIKLÓS: A katolikus békemozgalom 20 éve. Bp., 1970. 34. p.

²³ Csömöz Gáspár (1904–1966) váci egyházmegyes pap, plébános volt a Szolnok-újvárosi templomban 1934 és 1960 között. 1951-ben püspöki irodaigazgató, majd 1953-ban c. tereskei apát lett. KÁLMÁN, 2014. 131. p.

²⁴ Máté János (1911–1990) váci egyházmegyes pap, a veszprémi egyházmegye szolgálatában volt 1951 és 1957 között. 1951 és 1956 között általános helynök. 1957-től kiközösítés alatt, majd ismét a váci egyházmegyében templomigazgató Kecskemét, Szent Erzsébet templomnál 1958-tól. 1953 és 1963 között országgyűlési képviselő. KÁLMÁN, 2014. 131. p.

²⁵ Mihácz József (1914–1982) váci egyházmegyes pap, 1938-ban Vácott pappá szentelték. 1938 és 1944 között káplán és hittanár volt. 1944–1948-ban katona-lelkész, majd hadifogoly, 1948–1952-ben hitoktató Vecsésen. 1952-től 1962-ig a pesterzsébeti főplébánia plébánosa, 1962 és 1972 között váci püspöki helynök és székesfehérvári nagyprépost. 1953-tól c. apát, 1964-től kanonok, 1977-től helynök és káplán Vácott. 1950-től az Opus Pacis tagja. – Magyar életrajzi lexikon, 1000–1990. Szerk.: Kenyeres Ágnes. Jav., átdolg. kiad. online: Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/> – 2017. október.

őket,²⁶ mivel készségüket fejezték ki a rendszerrel való együttműködésre és kérték, hogy az állam védje meg őket a püspökükkel szemben.²⁷ A kormány később a püspöki karon kérte számon ezt, miután Grósz József²⁸ megvédte Péteryt, kijelentette, hogy ettől függetlenül ez nem a püspöki kar álláspontja, és Pétery önállóan rendezte el ezt. Péteryt a püspöki kar hibásnak találta abban, hogy nem szentszéki bírák hallgatták ki a békepapokat, hanem Pétery udvari papjai.

A kormány ezután két alkalommal²⁹ tartott házkutatást a püspökségen, „Atyánkat kiharagcsolták az ágyból, a szobát össze-vissza dobálták. Keresztjéből kitörték az ereklyét, s a hamutartóban csikket nyomtak rá. Valami írást kerestek. Még a képeket is ledobálták a falról. A komornyikot hosszasan faggatták, fenyegették. Liptai titkár urat felpofozták, Oetter kanonok úr az éj folyamán eltűnt. Atyánkat négy óra hosszat hagyták falnak fordulva állni. Reggel fél 5-kor fejeződött be a látogatás. Atyánkat egy karosszékre roskadva találtuk. Szinte halott volt a fáradtságtól, de kedves mosolya ott világított arcán: – Nincs baj, kedveseim! Rettegtünk, hogy reggelre nem találjuk többé.”³⁰ Az iratokon kívül a váci püspökség pecsétjét is elvitték.³¹ Az „udvar papjait”, Széll Kálmán³² kanonokot, Oetter György³³ irodaigazgatót és Brusznjai Józsefet³⁴ letartóztatták.³⁵ Ezek után három

²⁶ Kistarcsán a páva délután rikoltott: Négy kérdés – három év internálás. Beszélgetés Brusznjai József nyugalmazott plébánossal. In: *Új Ember*, 1993. 30. sz. 8. p. (továbbiakban: BRUSZNYAI, 1993.)

²⁷ VARGA, 2012. 196. p.

²⁸ Grósz Józsefet (1887–1961) 1911-ben szentelték pappá, 1928-ban győri segédpüspök, 1933-tól ugyanott helynök. 1936-ban szombathelyi apostoli adminisztrátorrá, majd 1939-ben megyéspüspökké nevezik ki. 1943-1944-ben egyidejűleg kormányozza a Kalocsai és a Szombathelyi Főegyházmegyét. 1945-ben rövid ideig, majd 1948 és 1951, valamint 1956 és 1961 között a püspöki kar elnöke volt. 1951. május 18-án letartóztatták, pere a legnagyobb méretű egyházi koncepciós per volt, amely során 15 évi fegyházbüntetésre ítélték. Ítéletét 1990. május 18-án semmisnek mondták ki. 1956-ban szabadult, hogy átvehesse a magyar egyház vezetését. KÁLMÁN, 2014. 6. p.

²⁹ 1950. augusztus 5-én és 6-án. Bár a források nem teljesen egyeznek, a Notre Dame nővér naplója szerint 6-án, 7-én, de ez valószínűleg csak a hajnali érkezés miatt volt, valaki már a következő nap eseményeihez, valaki pedig még az előző naphoz csatolta.

³⁰ KÁLMÁN, 2007. 870. p.

³¹ SALACZ GÁBOR: A magyar katolikus egyház tizenhét esztendeje. (1948–1964) München, 1988. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae IX.) (továbbiakban: SALACZ, 1988.) 82. p.

³² Széll Kálmán (1888–1953) a váci szeminárium egykori rektora, ő is a kistarcsai internálótáborba került. 1952-ben súlyosan megbetegedett és néhány hónappal később kórházban halt meg. HETÉNYI VARGA KÁROLY: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. Bp., 2004. (továbbiakban: HETÉNYI VARGA, 2004.)

³³ Oetter Györgyöt (1902–1957) 1925-ben szentelték pappá, 1947-től irodaigazgató. 1950-ben a Pétery püspök ellen indított meghurcolások keretében letartóztatták, 1953-ig Kistarcsán raboskodott. Szabadulása után négy évvel halt meg Vácott. KÁLMÁN, 2014. 84. p.; HETÉNYI VARGA, 2004. 550. p.

³⁴ Brusznjai Józsefet (1922–) letartóztatását követően az Andrassy út 60-ba szállították, majd a kistarcsai internálótáborba került, ahol a tábori pap szobájában szervezett teológiai főiskola tanára lett. 1953-ban szabadult. Ceglédre került káplánnak, de az állami hatóságok működési engedélyét hamarosan megvonták. Kovács Vincétől kapott

hétig az Andrassy út 60-ban voltak, majd innét Kistarcsára, az internálótáborba kerültek, ahol dr. Széll Kálmán kis idő után meghalt, de dr. Oetter György és dr. Brusznay József 1953 szeptemberében kiszabadultak.³⁶

Pétery József ellen ezt követően a kormány sajtóhadjáratot indított,³⁷ így több lapban is személyét becsmérő és lejárató cikkek jelentek meg róla. 1950. augusztus 10-én a *Szabad Népb*en a következő címmel jelent meg a váci püspökről egy cikk: „A néphez hű, hazafias papokat a nép állama megvédi Péteri József fasiszta püspökkel szemben.”³⁸ Ezen kívül számtalan más újság is támadta,³⁹ de leginkább a *Szabad Nép* és a *Magyar Nemzet*.⁴⁰ A megfélemlített püspöki kar így aláírta a megállapodást a magyar kormánnyal 1950. augusztus 30-án, melyet végül Shvoy,⁴¹ Hamvas⁴² és Dudás⁴³ megszavazott, Papp Kálmán⁴⁴ elutasított, Pétery viszont hallgatott,⁴⁵

személyes üzenete így szólt: „fiam, ne haragudjon, holnap megkapja a levelet, amelyben eltíltom a papi működéstől. Ezt követelték tőlem.” Ezután kántorkodott és más munkákat vállalt. Később mégis tevékenykedhetett papként. 1991-ben Dunakeszin lett plébános. 2000-től Kállón él nyugdíjas plébánosként. BRUSZNYAI, 1993.; HETÉNYI VARGA, 2004. 527. p.

³⁵ HETÉNYI VARGA, 2004. 82. p. „Péteri püspököt nagyon bántotta hármunk internálása: tanszékemre egy évig nem is nevezett ki másik tanárt, ő járt át előadásokat tartani, s azt remélte, egy év alatt majd csak kiszabadulunk.” BRUSZNYAI, 1993.

³⁶ VARGA, 2012. 199. p.

³⁷ Az 1952. február 26-i országos választmányi ülésén Babocs Endre és Kis Pál mondott róla hosszú éles kritikát. Ld. bővebben: PÁL, 1995. 96–98. p.

³⁸ Darvas József vallás- és közoktatási miniszter a következő nyilatkozatot tette: „Vannak azonban a katolikus egyházban – a püspöki karon belül is –, akik nem tartják a katolikus egyház érdekének a megegyezést, akik a katolikus egyház felfogásával ellentétesnek tartják a béke védelmét, és akik az egyházhoz való hűtlenségnek tartják azt, ha katolikus papok a béke és a demokrácia mellé állnak. Ezek közé tartozik Péteri József, a váci egyházmegye püspöke. Péteri püspök úr ellensége nemcsak a békének, a demokráciának, hanem a lelkiismereti szabadságnak is. Terrorral, megfélemlítéssel, megtorlással akarja papjait eltéríteni attól, hogy lelkiismeretük, meggyőződésük szerint foglaljanak állást politikai kérdésekben, s hogy gyakorolják állampolgári jogaikat.” *Szabad Nép*, 1950. augusztus 10. 5. p.

³⁹ A *Kereszt*, 1951. december 13.; Megdőbbentő tanúvallomások az összeesküvő Grószbanda bűnperének hétfői tárgyalásán. In: *Szabad Nép*, 1951. június 26. 3–5. p.

⁴⁰ *Magyar Nemzet*, 1950. augusztus 3., 10., 12.; *Szabad Nép*, 1950. augusztus 2. 3–4. p.; *Szabad Nép*, 1950. augusztus 13. 3. p.

⁴¹ Shvoy Lajos (1879–1968) székesfehérvári megyéspüspök. 1901-ben szentelték pappá, a Regnum Marianum templom építtetője és első plébánosa. 1927-től székesfehérvári püspök. 1944-ben Sopronkőhidára hurcolták, később pedig a kommunista rezsim alatt is állandó retorziókkal zsarolták. KÁLMÁN, 2014. 61. p.

⁴² Hamvas Endrét (1890–1970) 1913-ban szentelték pappá, 1940-től budapesti érseki helynök. 1944. március 3-tól csanádi megyéspüspök, 1964 őszén kalocsai érsek lett, 1968-ban visszavonult, 1961 és 1968 között a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnöke. A békemozgalom aktív tagja, 1969-től az Országos Béketanács alelnöke. KÁLMÁN, 2014. 47. p.

⁴³ Dudás Miklós (1902–1972) hajdúdorogi megyéspüspök, bazilita szerzetes 1921-ben lépett a rendbe, 1927-ben szentelték pappá. 1939-től hajdúdorogi megyéspüspök, 1946-tól pedig haláláig a Miskolci Exarchátus apostoli kormányzója. Ismereteink szerint a bíboros gyóntatója volt. KÁLMÁN, 2014. 61. p.

bizonyára az őt ért támadások miatt.⁴⁶ A váci püspök ennek ellenére a kormány szemében továbbra is komoly ellenségnek számított. Ügye folyamatosan napirendi pont volt, és Grósz József koncepció perében is felmerült félreállítása.⁴⁷ Grósz őrizetbe vétele után, 1951. május 19-től Péteryt lehallgatták és megfigyelték.⁴⁸ 1951. június 23-án az ÁVH emberei megszállták a váci püspöki palotát, majd a megfélemlített püspöki kar július 21-én a parlamentben felelősödött a magyar alkotmányra.

A váci püspök ezek után figyelt arra, hogy minden további lépést ellelnezzon, mely azt a benyomást keltheti, hogy a püspöki kar az új hatalmat támogatja. Ez jól látszik az 1952. november 20-án megtartott püspöki konferencián is, ahol hevesen kiállt Czapik⁴⁹ – a III. magyar békekongresszuson, a püspöki kar nevében való – felszólalása ellen.⁵⁰ Pétery így érvelt:

„Mindent meg kell tenni a megegyezés értelmében még politikai dolgokban is, hogy a népet megnyugtassuk, ha már a kormány anyagilag gondoskodik rólunk. Imádkozunk és küzdünk a békéért. Ez az első eset, hogy politikai kérdésben a püspökök hozzájárulását kívánják. De hogyan ítélik meg lelkiismeretben, hogy mi a béke? A kongresszus egy politikai irányzatot képvisel. Egy püspök megjelenése többet jelent »a háború elhárítása és a béke megőrzése« melletti állásfoglalásnál.”

⁴⁴ Papp Kálmán (1886–1966) győri püspök, 1908-ban szentelték pappá, mosoni káplán, majd Frigyes főherceg családjában nevelő. Az első világháború alatt tábori lelkész. 1920-tól röjtökmuzsaji, 1925-től soproni város-plébános, XII. Pius pápa 1946. május 3-án nevezte ki győri püspöknek. KÁLMÁN, 2014. 61. p.

⁴⁵ Később is megemlítik, hogy Pétery a támadások után hallgatott inkább. „Grósz úgy veszi észre, hogy Hamvasra nagyon ki vannak rúgva. Ezzel szemben Pétery jó fiú lett. Az előadó mondta, hogy a tavalyi sajtókampány óta Pétery behúzta a farkát.” Jelentés Grósz József fogdai magatartásáról. 1951. május 30. – A Grósz-per előkészítése 1951. (Párhuzamos archívum) Szerk.: Szabó Csaba. Bp., 2001. (továbbiakban: SZABÓ, 2001.) 237. p. Vagy „alezredes előadója beszélt arról, hogy Péteryvel meg vannak elégedve”. Jelentés Grósz József fogdai magatartásáról, 1951. június 5. Uo., 273. p.

⁴⁶ SALACZ, 1988. 92. p.

⁴⁷ Felmerül a kérdés: „legyen-e Grósz, Shvoy és Pétery vádlott a perben. Letartóztassuk-e őket a per előtt. A Grósz-per főtárgyalásának második napján” (1951. június 23.). Az MDP KV titkárság határozata a párt egyházpolitikájának irányvonaláról. Jegyzőkönyv a Titkárság 1951. május 4-én délután 5 órakor tartott üléséről. Jelen vannak: Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Révai József, Nagy Imre, Kovács István, Horváth Márton, Kristóf István, Hegedűs András elvtársak. ÁBTL. V-105752/1. Grósz József és társai. 35–40. p.; SZABÓ, 2001. 106. p.

⁴⁸ Grósz őrizetbe vétele után, május hó 19-én megkezdjük Hamvas, Shvoy és Pétery püspökök konspirált figyelését lakóhelyeiken. A figyelés célja esetleges szökésük megakadályozása. Az utóbbi és a további megfigyelések rejtetten, minimális létszámmal történnek. Operatív terv Grósz József őrizetbe vételére és a kalocsai érseki palota házkutatására. 1951. május 17. ÁBTL. V-105752/1. Grósz József és társai. 52–55.; SZABÓ, 2001. 120. p.

⁴⁹ Czapik Gyulát (1887–1956) 1910-ben szentelték pappá, 1939-től veszprémi megyéspüspök, 1943-tól egri érsek 1956-ig. A püspöki karnak a békemozgalomhoz legközelebb álló személyisége. Mindszentyvel szemben a kommunista hatalommal való tárgyalások és kompromisszumok híve volt. KÁLMÁN, 2014. 62. p.; LÉNÁR, 2009. 99. p.

⁵⁰ LÉNÁR, 2009. 113. p.

Épp ezért Pétery aggodalommal volt Czapik vállalkozását illetően, mivel szerinte a híveket nyugtalanítja a velük való bánásmód, és a szülők is aggodnak, hogy a hitoktatást akadályozzák, mégis a híveknek az a legfájóbb, ha a püspököket azok körében látják, akik ezeket a megpróbáltatásokat okozzák. Épp ezért Pétery azt szerette volna, hogy Czapik a kongresszuson ne a püspöki kar nevében jelenjen meg, és ez a sajtóban is kifejezésre jusson. Mindemellett aggodalmának kifejezést adott, hogy szerinte a kongresszus nem szolgálja az egyház javát.⁵¹

Pétery véleményét megfogadta Czapik – a püspöki kar elnöke –, így valószínűleg ez is hozzájárult ahhoz, hogy Pétery Józsefet 1953. január 2-án házi őrizetbe helyezték a váci püspöki palotában, mivel hiába voltak a püspöki konferenciák bizalmasak és jegyzőkönyv nélküliek, a tapasztalat azt mutatja, hogy többször már aznap tudta az Állami Egyházügyi Hivatal az ülésen elmondottakat.⁵²

4. Hejcére internálva

A hivatalos indok az volt, hogy részt vett egy összeesküvésben, ami miatt tíz papját letartóztatták. Valójában ez egy folyamat volt, ami a békepapi mozgalommal kezdődött, a már említett konferencián való kiállításával folytatódott, és az utolsó csepp a pohárban az volt, hogy három békepapnak nem volt hajlandó apáti címet adományozni.⁵³ Miután megfosztották az egyházmegye kormányzásától, Kovács Vince⁵⁴ vette át a helyét, mint általános püspöki helynök,⁵⁵ aki az ÁEH nyomására, 1953. február 26-án végül kinevezte a három szóban forgó papot, Csömöz Gáspár provikárius, irodaigazgatót c. tereskei apáttá, Kis Pál⁵⁶ kalocsai irodaigazgatót c. túrpásztói apáttá, Mihácsi József pesterzsébeti adminisztrátort c. becskei apáttá.⁵⁷

⁵¹ SALACZ, 1988. 116. p.

⁵² SALACZ, 1988. 117. p.

⁵³ „Engem is azért hoztak ide, mert nem akartam három személynek apáti címet adni.” Kovács Ferenc beszélgetése 1958-ban Hejcéen Pétery Józseffel. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltár (továbbiakban: ÁBTL.) O-12547/5. sz. d. 264–266. Jelentés, Budapest, 1958. szeptember 26. Kovács Ferenc rendőr főhadnagy.; SOÓS VIKTOR ATTILA: Badalik Bertalan O. P. életútja. In: *Domonkos Szemle*, 2005. 1. sz. (továbbiakban: Soós, 2005.) 79. p.

⁵⁴ Kovács Vince (1886–1974) helynök, apostoli kormányzó, 1910-ben szentelték pappá, 1940-ben váci segédpüspökké, 1942-től káptalani helynök Vácon, 1953 és 1959 között Pétery József helyett irányította az egyházmegyét, 1959-ig általános püspöki helynök Vácott, majd az egyházmegye apostoli kormányzója 1959-től 1969-ig. LÉNÁR, 2009. 115. p.

⁵⁵ A *Váci Egyházmegye Hivatalos Körlevelei* 1953/IV. számában jelent meg a közlemény *Regimen Dioecesis capessitur* címen, hogy január 2-a óta dr. Kovács Vince az általános püspöki helynök a megyés főpásztor akadályoztatása miatt, a 429. kánon értelmében átvette az egyházmegye kormányzását. K 1953/IV. (ápr. 29.) 2/569. sz. Kézirat – Dr. Varga Lajos.

⁵⁶ Kis Pál Cecil (1915–1990) ferences szerzetes, majd a váci egyházmegyéből átvették a kalocsai egyházmegyébe. Kecskeméti hitoktató, hitoktatási főfelügyelő volt. 1953-tól túrpásztói címzetes apát, helynök-helyettes 1955-től a váci egyházmegye szolgálatában, elbocsátva 1956-ban. KÁLMÁN, 2014. 132. p.

⁵⁷ K 1952/IV. (febr. 26.) 12/570. Kézirat – Dr. Varga Lajos.

Pétery ellen nem találtak olyan vádat, amivel a bíróság el tudta volna ítélni, ezért házi őrizetbe vetették,⁵⁸ ami azonban kifejezetten durva és kemény volt. Feldúltak nála mindent, szobájában éjjel-nappal mellette voltak az ávósok, nem érintkezhetett senkivel, nem mehetett ki, nem misézhetett, nem breviáriumozhatott, rózsafüzérét is elvették, semmivel se foglalkozhatott, és este alig engedték lefeküdni.⁵⁹ Czapik többször közbenjárta, és a kormány végül úgy rendelte, hogy hajlandóak Hejcére internálni, ha ezt Pétery maga kéri.⁶⁰ Többszöri kérésre végül Péteryt 1953. április 6-án, húsvét hétfőn, Hejcére internálták, a volt kassai püspöki nyaralóba, mely az 1956-os rövid megszakítást tekintve, egészen az 1967-ben bekövetkezett haláláig tartott.⁶¹

A következő években elhurcolását a püspöki kar többször számon kérte a hatalomtól. 1956. június 9-én Kalocsán, nemzetközi sajtótájékoztatóra került sor, ahol Grósz József kalocsai érsek megemlégtette Mindszenty József, Pétery József, valamint Kisberk Imre⁶² visszahelyezésének szükségességét, de ezt az MTI tudósítója kihúzta a közleményből.⁶³ Ezután a Püspöki Kar 1956. október 17-én tartott tanácskozásán is kérte és javasolta a püspökök szabadon bocsátását, „megszüntetését Pétery József váci püspök mozgási szabadságában való korlátozásának, hogy ilyenformán egyházmegyéjét szabadon kormányozhassa. Annál inkább, mert a szabadságban való korlátozás bírósági eljárás és ítélet nélkül, pusztán közigazgatási és rendészeti intézkedés folytán tart évek óta.”⁶⁴ De semmiféle előremozdulás nem volt tapasztalható.

⁵⁸ Az egyházi személyekkel kapcsolatban gyakori megtorlási módszer volt vádak hiányában az úgynevezett kényszerszertartózkodási helyre való száműzés. Ezzel elérték, hogy az illető akadályozva volt egyházi funkcióinak végzésében, de nem is lehetett betölteni stallumát. Ugyanakkor nem volt látványos elhurcolás, kirakatper stb., így tömegesen lehetett alkalmazni. GERGELY Jenő: A szerzetesek 1950. őszi felszámolásának dokumentumai. A Paritásos Bizottság jegyzőkönyvei, 1950. szept. 19., november 15. In: *Levéltári Szemle*, 1991. 2. sz. 72. p.

⁵⁹ SALACZ, 1988. 117. p.

⁶⁰ Czapik, Hamvas és Badalik püspökök ezután Vácra mentek Péteryhez, akit testileg-lelkileg összetörve találtak. Azt mondta, hogy nem kér semmit, készül az örökkévalóságra. SALACZ, 1988. 117. p.

⁶¹ Jegyzőkönyv. Püspökkari Konferencia, 1953. január 14. BALOGH MARGIT: A Magyar Katolikus Püspöki Kar tanácskozásai 1949–1965 között. Dokumentumok. I. Bp., 2008. (továbbiakban: BALOGH, 2008.) 459. p.; SALACZ, 1988. 117. p.

⁶² Kisberk Imre (1906–1982) székesfehérvári megyéspüspök. 1930-ban szentelik pappá, 1951-ben segédpüspök. Működésében az állam hosszú éveken át akadályozza, Székesfehérvárról is kitalják. 1958-ban ismét plébános Székesfehérváron, 1969-től apostoli kormányzó, 1974-től megyéspüspök. 1971–1974-ig az esztergomi főegyházmegye apostoli kormányzója. KÁLMÁN, 2014. 69. p.

⁶³ KÁLMÁN, 2014. 69. p.

⁶⁴ Jegyzőkönyv. Püspöki Konferencia, 1956. október hó 17. BALOGH, 2008. II. 797. p.

5. A forradalom viharában

Pétery József püspök⁶⁵ 1956-os forradalom alatti visszatéréséről a legkorábbi forrásunk az *Új Váci Napló* bejegyzései, emellett korhű források még Vigh Tivadar jelentései,⁶⁶ vagy a Pintér fedőnevű ügynök, azaz Petróci Sándor jelentései⁶⁷ és az 1957-es tanúvallomások, melyek azonban sokszor ellentmondásos adatokat közölnek. Továbbá forrásaink még a váci püspököt körülvevő személyek, mint például Petróci Sándor, Kristóf Béla,⁶⁸ Shvoy, Badalik⁶⁹ vagy Mindszenty püspök visszaemlékezései, önéletrajzai.

6. Mozgolódik a város

1956. október 23-ról a Vácra vonatkozó első tudósítás az évszázaddal korábbi helyzetképet ismétli: „Bejöttek az esti vonatok. Az utasok lelkesen újságolták: forrong a pesti utca, 48-as hangulat van Pesten és Budán!”⁷⁰ Vácon csakúgy, mint a legtöbb vidéki nagyvárosban, egy pár napos csúszással veszi kezdetét a forradalom, így Vác október 25-én kezd mozgolódnival. „Most már lázong a történelmi város. A gyárakban nem dolgoznak [...] a nép felszabadult ereje ledönti a szovjet emlékművet.”⁷¹

Október 26.

Másnap megalakult az új forradalmi tanács, az újonnan megválasztott Kristóf Bélával⁷² az élen a Szent István szobornál nagygyűlést rendeztek,

⁶⁵ Pétery József személyi dossziéjára utaló nyom: ÁBTL. 3.1.9. V-238. Dr. Széll Kálmán és társai. Pétery József volt váci püspök anyaga. VÖRÖS Géza: Egyházak az Állambiztonsági dokumentumokban. In: *Levéltári Szemle*, 2009. 3. sz. 34. p.

⁶⁶ Vigh Tivadar volt váci püspöki titkár vallomása: ÁBTL. O-18635/1. 116–121.

⁶⁷ „Pintér” fedőnevű ügynök jelentése, aki Petróci Sándor egyházmegyes pap volt és a püspök titkára. ÁBTL. O-18635/2. 116–126.; ÁBTL. M-20887 (10-68849) „Pintér” jelentései. 29–33.

⁶⁸ Kristóf Béla (1908–1995) váci polgármester, jogi doktor. 1937-ben vármegyei díjnok, majd tanácsnok Vác Város Polgármesteri Hivatalában. 1945-től 1949. április 28-ig Vác város polgármestere. Ezt követően technikus, majd jogász. 1956-ban az újjászerveződő SZDP tagja. 1956. október 26-tól a nép által, 1956. november 14-én a munkástanácsok küldöttei által véglegesen választott Váci Forradalmi Nemzeti Tanács elnöke, a város polgármestere. 1990-ben Vác város díszpolgára lett. VÁC '56. Vác 1956-ban és a megtorlás időszakában. Forrásgyűjtemény. II. (Váci Történeti Tár, IV.) Közread: Böör László – Gyarmati György – Horváth M. Ferenc. Vác, 2006. (továbbiakban: VÁC '56. I/II.) 962. p.

⁶⁹ Badalik Bertalan (1890–1965) 1908-ben lépett be a domonkos rendbe, 1914-ben szentelték pappá Grazban. A magyar domonkos rendtartomány tartományfőnöke 1938 és 1946 között. Veszprémi püspökké XII. Piusz pápa 1949. június 10-én nevezte ki. Az 1956-os forradalom miatti politikai megtorlások egyik utolsó lépéseként, 1957. augusztus 15-én mozdították el a Veszprémi Egyházmegye éléről. KÁLMÁN, 2014. 61. p.

⁷⁰ PAPP Rezső: Egy történelmi hét naplójából. In: *Új Váci Napló*, 1956. október 31. 2. p.

⁷¹ *Új Váci Napló*, 1956. október 31. 2. p.

⁷² Kristóf Bélát, Vác város polgármesterét a váciak becsülték és kitüntetett figyelemmel illették. Ezt igazolja egy cikk is, mely november 15-én jelent meg az *Új Váci Napló*-ban, melyben Vácért tett érdemei előtt tisztelegnek. VÉGH Ferenc: Ószinte sorok Kristóf Béláról. In: *Új Váci Napló*, 1956. november 15. 1. p.

majd a 300 fős tömeg, még 100 további emberrel a püspöki palota elé ment, és Pétery püspök visszatérését követelték,⁷³ továbbá a békepapok, elsősorban Csömöz Gáspár irodaigazgató távozását.⁷⁴ Rőpcédulákat is nyomtattak, amin a városi tanács azonnali leváltását és Pétery visszahívását követelték.⁷⁵ Kovács Vince püspöki helynök azonban a bizonytalan helyzet miatt elsőre nem tudta mitévő legyen.⁷⁶ Az első napokban Vácott is – mint mindenütt másutt – a helyi tennivalók voltak napirenden. Az már a város – több vonatkozásban sajátos – helyzetéből adódott, hogy itt a helyben rendezendő ügyeknek is volt bizonyos „országos kihatásuk”. Elsőként említhető ezek közül, hogy Kristóf Béla polgármester és a városi bizottság megtárgyalta a legsürgősebb tennivalókat, melyeket 7 pontban határoztak meg. A bizottság egyetértésével tárgyalást kezdtek a váci fegyház parancsnokával az ott őrzött politikai foglyok szabadon bocsátásáról, ezen túl a 6. pontban fogalmazódott meg, hogy a fogságban tartott Mindszenty hercegprímást és Pétery váci püspököt szabadon kell bocsájtani. Vác városa talán a legelső között említi feladatként a primás kiszabadítását,⁷⁷ ami abból is adódott, hogy Pétery József váci püspök is fogságban volt, így a két főpap kiszabadításának ügye teljesen kézenfekvő dolog volt.⁷⁸

Október 27.

Megnyílik a váci börtön kapuja, miután a tömeg körülvette a fegyházat, és az őrizetben lévők kitörtek.⁷⁹ Közel ezer ember szabadult ki, ezek között volt körülbelül 40 pap is, akiknek egy része a püspökségre ment, ahol ételt kaptak,⁸⁰ a püspöki palota jelentette az első befogadó állomást, amennyiben nem tudtak továbbmenni.⁸¹ A püspöki ház irányítását ekkor Petróci Sándor püspöki titkár vezette.⁸² Nem csak a püspökségre számíthattak az emberek, a civilek is otthonaikba vitték a kiszabadítottakat és ételt, ruhát

⁷³ ÁBTL. 3.1.5. O-18635/1. 118.

⁷⁴ LÉNÁR, 2009. 115. p.

⁷⁵ A Váci Járási Karhatalom Jelentése Tátrai Gyula ellenforradalmi tevékenységéről. ÁBTL. 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-143026. 210.; VÁC '56. I. 118. p.

⁷⁶ LÉNÁR, 2009. 115. p.

⁷⁷ Ebből eredően némileg korrigálható Mindszenty József biográfusának megállapítása, mely szerint „a forradalom első mámorító pillanataiban a rab Mindszentyvel nemigen foglalkozott senki”. A forradalom kezdetétől hat nap telt el, amikor a Központi Papi Szeminárium diákjai október 29-én megfogalmaztak egy röplapot, melynek szövege a teljes és valódi vallásszabadság mellett Mindszenty József primás érsek szabadon bocsátását is követelte. Ezzel szemben a váciak már október 26-án foglalkoztak a kérdéssel. VÁC '56. I. 49. p.

⁷⁸ VÁC '56. I. 49., 146–147. p.

⁷⁹ A váci börtön elfoglalását, a foglyok kiszabadítását több forrás is taglalja bővebben. HORVÁTH MIKLÓS: 1956 Hadikrónikája. Bp., 2006. 220–222. p.; HETÉNYI VARGA KÁROLY: Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában. II. köt. Abaliget, 2002. 366–367. p.; VÁC '56. I. 59–63. p. „Az utcára kivonult városi lakosság szabadította ki a váci börtön politikai foglyait.” – *Magyar Nemzet*, 1956. november 2. 4. p.; JESKÓ SÁNDOR: Egy rab vallomása. In: *Új Váci Napló*, 1956. november 1. 2. p.

⁸⁰ ÁBTL. 3.1.5. O-18635/1. 118.

⁸¹ ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1. 29.

⁸² ÁBTL. 3.1.5. O-18635/1. 118.

adtak nekik. Juhász Miklós piarista atyát maga a polgármester segítette ki a saját házában.⁸³

A forradalom vezetőivel a püspökségről Szentirmai Pál káplán volt kapcsolatban, amit Pintér egyik ügynökjelentése is alátámaszt. „Egy alkalommal, vöröskeresztes zászlóval, autóval érkeztek fegyveres katonák. Autójuk a kapu alatt állott, későbbben derült ki, hogy az egykor Borsodi Rádióhoz tartoztak. Ők is Szentirmaival tartották a kapcsolatot.”⁸⁴

Október 29.

1956. október 29-én a váci nagygyűlés egyik pontja már hivatalosan is követelte Pétery kiszabadítását. „Mindszenty József hercegprímást és Pétery József püspököt azonnal engedjék szabadon, hogy elfoglalhassák az őket megillető hercegprímási, illetőleg püspöki széket.”⁸⁵ Kristóf Béla, a gyűlés elnöke végig a szíven hordozta a fogságban lévő püspök ügyét és rengeteget segített, hogy sikerüljön megszervezni Mindszenty József Felsőpetényből, és Pétery József Hejcérről való elhozatalát.⁸⁶

Október 30.

A váciakat egyre jobban izgatta a püspökük és a primás helyzete, mivel szinte alig tudtak róluk valamit. Az *Új Váci Napló*ban megjelenő cikk is erre enged következtetni: „Mi van Mindszenty bíborossal és Péteri József váci püspökkel?” Kristóf Béla, a Váci Forradalmi Tanács vezetője a következőket válaszolta a kérdésre. „Félhivatalos hírekkel sem rendelkezünk, éppen ezért a Vác Városi Nemzeti Forradalmi Bizottság táviratban követeli Mindszenty bíboros és Péteri váci püspök szabadon bocsátását.” Kovács Vince se tudott a bíborosról többet. Péteryről is csak annyit tudtak, hogy Hejcéen tartózkodik, és az egészségi állapota csak részben kielégítő, mivel szédülési és látási bántalmai vannak.”⁸⁷

Másnap a püspökség hírt kapott Mindszentyről telefonon, dr. Szenási Géza – a legfőbb ügyész helyettese – értesítette Kovács Vincét, hogy Mindszentyt Alsópetényben őrizetlenül hagyták, menjenek érte és hozzák a váci püspöki palotába.⁸⁸ Kovács Vince a városházára ment Petróci Sándorral, hogy megbeszélje az indulás részleteit. Kristóf polgármester egy katonákkal teli teherautót adott a püspöki kocsi mellé Palatinusz őrnagy vezetésével.⁸⁹ Azonban Mindszenty nem fogadta el a meghívást. „Én már csak a szabadító honvédeknél éjszakázom.”⁹⁰ Azonban megígérte, hogy másnap Vácott majd megállnak a székesegyház előtt.⁹¹

⁸³ VÁC '56. I. 168. p.

⁸⁴ ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1. 29.

⁸⁵ VÁC '56. I. 218. p.

⁸⁶ VÁC '56. I. 66. p.

⁸⁷ CZOLLNER László: Mi van Mindszenty bíborossal és Péteri József váci püspökkel? In: *Új Váci Napló*, 1956. október 31. 2. p.

⁸⁸ ÁBTL. 3.1.5. O-18635/1. „Víg Tivadar”. 120.

⁸⁹ Ld. bővebben: PETRÓCI, 1997. 218–219. p.

⁹⁰ MINDSZENTY JÓZSEF: Emlékirataim. Bp., 1989. (4. kiad.) (továbbiakban: MINDSZENTY, 1989.) 419–420. p.

⁹¹ PETRÓCI, 1997. 218–219. p.

7. A prímás Vácra érkezik

Október 31.

A rétsági tanácselnök október 31-én, reggel telefonon értesítette a váci elnököt, hogy a kiszabadított hercegprímás kora hajnalban elindult és körülbelül 8 óra tájban várható Vácra.⁹² Értesítették a püspökséget is, hogy nem a székesegyház elé érkezik a prímás, hanem a diadal térre, így oda menjenek.⁹³ A városi hangszórók már reggel hat órától szóltak, hogy közölgék a lakossággal a hercegprímás Vácon történő közelgő átvonulását.⁹⁴ Az *Új Váci Napló* szerint a város teljesen virágba borult, az emberek már reggel 6-kor az utcákon voltak. „Az újságíró öltözködik, rohan, mint az események, amelyekről az első szám is lekéselt. Az eseményeket ma nem lehet utolérni. Az utcán máris rohanó csoportok [...] a Székesegyház-tér felé. Mind nagyobb a tömeg. A téren: irány a Diadal tér. Fél hét. Óriási tömeg lent a híd előtt.”⁹⁵ Kovács Vince, a káptalan, valamint Petróci és Szentirmai is a váci Diadal térre mentek,⁹⁶ ahová negyed 8 körül érkeztek meg a polgármesterrel együtt a lelkes tömeg nagy örömeire.⁹⁷ A diadalmenet lassú haladása miatt a menet csak 8-kor érkezett meg. „Pontosan nyolckor a keramiton megjelenik az első páncélos hatalmas teste. Felvirágozott lelkes katonákkal. Majd a második. Az utána jövő személyautót megállítja a tömeg.⁹⁸ Nem az igazi. — Ott! — ott! — s már virágözönben a második autó. A híd előtt olyan 50 méterre állt meg a prímást hozó páncélos.” A prímás a késedelem és a nagy tömeg miatt bizonyára nem szállt ki az autóból,⁹⁹ így

⁹² KRISTÓF BÉLA: Váci események – az 1956-os októberi magyar forradalom és szabadságharc alatt. Vác, 1990. (továbbiakban: KRISTÓF, 1990.) 11–12. p.

⁹³ PETRÓCI, 1997. 220. p.

⁹⁴ KRISTÓF, 1990. 11–12. p.

⁹⁵ KÖVI István: Magyarország Hercegprímása Vácon át tért budai otthonába. In: *Új Váci Napló*, 1956. november 1. 2. p. (továbbiakban: KÖVI, 1956.)

⁹⁶ Vigh Tivadar püspöki titkárnak nem szóltak, elbeszélésében a következő volt október 31-én: „a szokott időben keltem fel, átmentem a Székesegyházba misézni. Itt értesültem arról, hogy a püspök úr, a káptalan, valamint Petróci és Szentirmai a váci Diadal térre mentek, hogy a városon keresztül menő Mindszenty bíborost üdvözljék. Tekintettel arra, hogy az eseményre engem nem hívtak, nem is éreztem magam hivatalosnak oda. Miséhez fogtam és közben hallottam, hogy Mindszenty páncélosok kíséretében utazott keresztül a városon.” ÁBTL. 3.1.5. O-18635/1. 120. Vigh Tivadar 1956. október 31-én hagyta el hivatalát, mert szembe kellett néznie azzal, hogy ott szolgáló társai nem fogadják el őt. Hivatalát ugyanis állami nyomásra nyerte. ÁBTL. 3.1.5. O-18635/1. 121.

⁹⁷ KÖVI, 1956.

⁹⁸ Pálinkás (Pallavicini) Antal őrnagy tanúvallomása: „Vácon keresztülhaladva annak budapesti kijáratánál nagy tömeg megállított, Mindszentyt ki akarták a kocsiból emelni, de én nem engedtem, fegyveremet is elővettem. Körülbelül 5 perc ott tartózkodás után indultunk tovább.” HM HIM Hadtörténeti Levéltár, Budapesti Katonai Bíróság B. II. 071/1957. Tárgyalási jegyzőkönyv Pálinkás Antal őrnagy és társai bűnügyében, 1957. szeptember 2. 13. Horváth M. Ferenc megjegyzése: VÁC '56. I. 286. p. A pontos jelzet megjelölése: BALOGH MARGIT: Mindszenty József. (1892–1975) II. köt. Bp., 2015. 1015. p.

⁹⁹ Kristóf Béla úgy emlékezik vissza, hogy a bíboros kiszállt. „A hercegprímás kiszáll, mosolyogva kezét fog Kovács Vince püspökkel, de további üdvözlésre, ünneplésre a

Kovács Vince és Petróci maga ment oda,¹⁰⁰ ahol a primás azt mondta „A Főpásztor úr első főpásztori miséjén itt leszek!”¹⁰¹ Ezután jó hangosan, hogy az őt körülvevő lelkes tömeg is hallja azt mondta, „Hozzák haza a püspöküket”,¹⁰² majd áldást adott és elindult a menet.¹⁰³ „Virágözön az úttesten, az autón, sírnak az asszonyok, komoly férfiak... a felmérhetetlen öröm könnyei.”¹⁰⁴

8. Mentőakció Pétery püspökért Október 31.

A primást ünneplő tömegben elterjedt a hír, hogy a kocsiból azért nem szállt ki, mert Pétery püspök nincsen itthon.¹⁰⁵ A primás távozása után a váci vezetőség szinte azonnal intézkedni kezdett. Körülbelül 10 óra tájban Kristóf Béla vezetésével mintegy 10-12 férfi ment a palotába Kovács Vincéhez, Pétery püspök úr hazahozatala ügyében. A primás felszólítását Kovács Vince szinte parancsnak vette és azonnal intézkedni kezdett. Délelőtt és délután a város vezetőségével hosszas tárgyalás folyt, amelyen részt vettek Tóth és Vida őrnagy bajtársak is.¹⁰⁶ A hír bizonytalansága és a nagy távolság miatt néhányan megpróbálták a kérdés gondosabb mérlegelését, illetve információk szerzését.¹⁰⁷ A helyzetet legfeljebb 30 kilométeres terepen lehetett ismerni, épp ezért a fegyveres kíséret fontos volt, de megbeszélték, hogy ha odamenet a miskolci országúton veszedelmes lenne a helyzet, akkor a püspök úrral a Mátra mögött, Balassagyarmat felől jöjjenek. Kovács püspök úrtól a Forradalmi Bizottság kiküldöttje mellé papi személyt kértek. Kovács Vince egészsége és az egyházmegyében betöltött fontos szerepe miatt személyesen nem mehetett,¹⁰⁸ így esett a választás a rangban utána következő Herrhof¹⁰⁹ kanonokra. Kristóf polgármester nagyon kész-

kísérők nem adnak időt, sürgetik az indulást a bíboros személyes biztonsága érdekében.” KRISTÓF, 1990. 12. p. Valószínűleg, itt inkább Petrócinak lehet hinni, mivel több más forrás is azt állította, hogy nem szállt ki a püspök.

¹⁰⁰ PETRÓCI, 1997. 220. p.

¹⁰¹ KÖVI, 1956.

¹⁰² Annak ellenére, hogy ez a mondat teljesen magától értetődő lehetett, furcsa, hogy se az *Új Váci Napló* cikkében, se Kristóf Béla visszaemlékezésében nem tesznek erről említést. Mindenesetre hitelesnek tartom, mivel Petróci közvetlenül ott volt a primás kocsijánál, továbbá a találkozó után Kovács Vince azonnal intézkedni kezdett az ügyben, ami valószínűsíthetően ennek a felhívásnak volt köszönhető.

¹⁰³ PETRÓCI, 1997. 220. p.

¹⁰⁴ KÖVI, 1956.

¹⁰⁵ ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1. 29–31.

¹⁰⁶ HL 56-os gyűjtemény, 4. ö. e., 36–37.; VÁC '56. I. 288. p.

¹⁰⁷ ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1. 29–31.

¹⁰⁸ Veszélyes lett volna egy ilyen kiszámíthatatlan akcióra elküldeni a váci püspök helyettesét. Ezzel kockáztatva, hogy az Váci Egyházmegye, Kovács Vince átmeneti, esetleges akadályoztatása miatt, törvényes egyházi kormányzó nélkül maradjon.

¹⁰⁹ Herrhof Mihály (1891–1971): 1915-ben szentelik pappá. Ezt követően több beosztás után 1919 és 1933 között segédlelkész a Vác-felsővárosi plébánián, 1933 és 1934 között plébános Galgamácsán, majd 1960-ig a Vác-felsővárosi plébánián. Több egyházi tisztség mellett 1968-tól olvasókanonok. 1956. október 31-én megbízta a Váci Forradalmi Nemzeti Bizottság Pétery József püspök hazahozatalával. VÁC '56. II. 914. p.

séges volt és meghatalmazást is írt a küldöttség számára,¹¹⁰ amire később szükség is volt. A város részéről a küldöttség vezetését Schrick Ferencre,¹¹¹ a katonai vezetést pedig Molnár Ferenc¹¹² főhadnagyra bízta.¹¹³

A mentőakció pontos menete, ahogy az indulás időpontja se teljesen egységes, mivel a különböző jelentések, beszámolók és vallomások itt-ott másról adnak információt, de lényeges különbségek nincsenek. Körülbelül kora délután indult el a felmentő csapat Hejcére. Nehéz lenne megmondani, hogy hányan érkeztek a településre, annyi biztos, hogy a három említett vezetőn kívül Molnár főhadnagy 15-16 önkéntest¹¹⁴ választott ki a váci légvédelmi tüzérezredtől. Ezen kívül jelen volt még Czollner¹¹⁵ újságíró, aki később az *Új Váci Napló* számára is megírta az eseményeket. Az autók viszont azonosíthatóak voltak a vallomások alapján, így egy DW, Weapon és Buick mellett két Molotov tehergépkocsi és egy vagy két Gaz autóval jöttek a püspökért.¹¹⁶ A püspök kiszabadítása nem volt feszültségmentes, mivel nem tudták, hogy az objektumot őrzik-e, ráadásul késő este 11 és 1 között érkeztek meg.

Az alakulat katonai vezetője Molnár Ferenc volt, aki csatárláncba rendezte az önkénteseket, és így próbálták megközelíteni a kastélyt. Ezután a főhadnagy a kapuhoz ment, ahol beszélt egy pappal, és beengedték az alakulatot.¹¹⁷ Czoller úgy emlékezett, hogy egy apáca nyitott ajtót, miután

¹¹⁰ HL 56-os gyűjtemény, 4. o. e., 54.; VÁC '56. I. 295. p.

¹¹¹ Schrick Ferenc (1919–2000) a forradalom idején gépkocsivezető a Teherfuvarozó Vállalatnál (TEFU), akit beválasztottak a váci Városi Forradalmi Bizottságba, így került bele a Pétery József-ért induló alakulatba. HORNYÁK, 2011. 64. p.

¹¹² Molnár Ferenc (1926–?) 1950. május és 1951. szeptember között elvégezte a Bem Légvédelmi Tüzérszti Iskolát, így került 1954 őszén Vácra. 1956. október 30-án megválasztották a Forradalmi Katonai Tanács tagjává. A forradalom után három év hat hónapnyi börtönbüntetésre, jogainak 5 évi eltiltására és vagyona felének elkobzására ítélik. HORNYÁK, 2011. 64. p.

¹¹³ PETRÓCI, 1997. 220–221. p.

¹¹⁴ A vallomások alapján ez a szám nem egyezik meg. Horváth Károly tanúvallomásában nem említi. VÁC '56. I. 303–304. p.; ezenkívül a légvédelmi tüzérezred jelentése sem. VÁC '56. I. 318. p.; A Budapesti Katonai Bíróság által összeállított tényállás Tóth István és társai ügyében azonban 15 egyetemistáról ad információt. VÁC '56. II. 792. p. Ugyanott később már 16 egyetemistáról volt szó. VÁC '56. II. 800. p. Később Molnár Ferenc életrajzi adatainál ismét 16 egyetemistáról olvashatunk. VÁC '56. II. 988. p.

¹¹⁵ Czollner László (1927–1991) értelmiségi családból származik, a forradalom előtt, 1955 júniusától adminisztrátor, műszaki előadó a Váci Motor- és Gépjavító Vállalatnál. A forradalom idején, 1956. október 29-én részt vett az *Új Váci Napló* ügyében tartott megbeszélésen, a szerkesztőbizottság tagja lett. Hejcére, mint újságíró indult, amely újtjáról cikk is jelent meg az újságban, ezáltal az egyetlen olyan forrást adta a kezünkbe, amely a forradalom alatt íródott. A forradalom leverését követően rendőri felügyelet alatt állt. HORNYÁK, 2011. 64. p.

¹¹⁶ HORNYÁK, 2011. 65. p.

¹¹⁷ Szembesítési jegyzőkönyv Horváth Károly tanú és Molnár Ferenc őrizetes szembesítéséről Budapest, 1957. november 13-án. ÁBTL. 3.1.9. V-146706/3. 93–97.; VÁC '56. I. 303–304. p.

Herrhof kanonok igazolta, hogy honnan és miért jött a csapat.¹¹⁸ Ez után a beszélgetés után mindenki bement a kastélyba, ahol az ott levő apácák vacsorát¹¹⁹ készítettek a konyhában.¹²⁰ A vacsora után Molnár főhadnagy felment a vezetőemberekkel a püspökhöz, aki a fogadószobában várta őket.¹²¹ Baráti kézfogások közepette szólalt meg a főhadnagy. „Püspök úr, jelentem, hogy a Váci Forradalmi Tanács megbízásából megjelentünk és kérjük, hogy fegyveres kíséretünk mellett jöjjön vissza váci híveihez.” Herrhof Mátyás kanonok és Schrick Ferenc üdvözlő szavai után a megyéspüspök a következőket mondta. „Kedves váci testvéreim! Szabadságharcos katonák! Nagyon köszönöm, hogy eljöttek értem e távoli helyre a Hernád partjára. Kérem az isteni gondviselést, hogy szeretetetek és lelkesedésetek jutalmául áldásos életetek legyen.”¹²²

A köszöntések után Molnár főhadnagy tudomására jutott, hogy egy „párttitkárnő”¹²³ is van a házban. Így több egyetemistával felment az emeletre, ahonnan lehozták a párttitkárnő szobájából a telefont, hogy ne tudjon senkinek se jelteni, majd kívülről rázárták az ajtót.¹²⁴ Közben a helyi nemzetőrök a kastély parkja felől, míg mások a kocsisor végén próbáltak meg érdeklődni, átvenni az ellenőrzést, mivel azt hitték, hogy az oroszok jöttek el Péteryért, de Molnárnak sikerült közbelépnie, és ezután a település harangjai hajnali 1-ig folyamatosan szóltak. Ennek hatására 200-400 személy jelent meg a kastély környékén. A párttitkárnő, vagyis az intézményvezető ablaka felé kitértek a nemzeti lobogót és szavaztak a sorsáról. Ha nincs a váci delegáció, valószínűleg a katonák megölték volna őt.¹²⁵ A helyzet azért volt ilyen feszült, mivel az ottani nemzetőrök írásainkat figyelembe sem véve a Miskolci Forradalmi Tanácshoz fordultak, ahonnan telefonon parancsban közölték, hogy engedélyük nélkül senki sem vihet el senkit.¹²⁶ Molnár főhadnagy ezután többször beszélt a miskolci tanáccsal,

¹¹⁸ Czollner László vallomása Pétery püspök Vácra hozataláról. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Készült 1957. évi november 23. napján a BM II/1. Osztály Vizsgálati Alosztályán. ÁBTL. 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-14670673. 67–70.; VÁC '56. I. 302. p.

¹¹⁹ Tojásrántotta és tea volt vacsorára. VÁC '56. I. 302. p.

¹²⁰ Szembesítési jegyzőkönyv Horváth Károly tanú és Molnár Ferenc őrizetes szembesítéséről. Budapest, 1957. november 13-án. ÁBTL. 3.1.9. V-146706/3. 93–97.; VÁC '56. 303–304. p.

¹²¹ Czollner László vallomása, 1957. november 23. VÁC '56. I. 302. p.

¹²² CZOLLNER László: Virágerdős volt Pétery püspök útja a Hernádtól a Dunáig. In: *Új Váci Napló*, 1956. november 3. 1. p. (továbbiakban: CZOLLNER, 1956.)

¹²³ Szurdán Józsefné (szül. Balogh Etel), intézet gondnoka, intézetvezetője volt. HORNYÁK, 2011. 65. p.

¹²⁴ Szembesítési jegyzőkönyv Horváth Károly tanú és Molnár Ferenc őrizetes szembesítéséről Budapest, 1957. november 13-án. ÁBTL. 3.1.9. V-146706/3. 93–97.; VÁC '56. I. 303–304. p.

¹²⁵ ÁBTL. 3.1.9. V-11727/1. 14.; ÁBTL. 3.1.9. V-11727/1. (= Lőrincz Mária.) 58. A gondnok nőt Pétery kiszabadítása után szabadon bocsátották, és Váraljai Vilmos (hejcei forradalmi tanács vezetője) felfüggesztéséről írást adott ki. Ezt később a járási tanács 1957. január 15-én hatályon kívül helyezte, és újra ő vezette a szociális otthont. HORNYÁK, 2011. 65. p.

¹²⁶ CZOLLNER, 1956.; Ezt alátámasztja Kristóf Béla is, aki úgy fogalmazott, hogy „a felmutatott Váci Nemzeti Bizottság elnöke által írt hivatalos felhatalmazás ellenére

akiknek a nyíltparancs szövegét is beolvasta,¹²⁷ így végül a józan ész győzött, és a helyieket is sikerült a püspöknek megnyugtatni arról, hogy a küldöttség az ő püspöki székhelyéről jött.¹²⁸

9. Pétery püspök újra otthon

November 1.

1956. november 1-én kora reggel 5-kor¹²⁹ indult haza a különítmény¹³⁰ Pétery Józseffel együtt.¹³¹ A püspököt hazahozó küldöttség útjáról álljon itt az egykori *Virágerdős volt Pétery püspök útja a Hernádtól a Dunáig* című cikk egy része az *Új Váci Naplóból*, melyet a helyszíni tudósító, Czollner László írt le. A következőkben a cikkből többször fogok idézni.

„Az őszi színpompába öltözött Hernád partján kigyúlt a fény. Dicsfénybe kellett öltözni a tájnak, mert itt is kinyílott a szabadság. A sárga, rubinpiros levelek csak a természet enyészését jelentették, és nem az emberi érzések, a Szabadságharc izzó tüzének hamvadását. [...] Mindszentek napja volt, és a fehér őszirózsák nem hiába hulltak útvonalunkon: Miskolc. Eger. Aszódon püspökünk lábai elé. A nép várta, várta, hogy papi méltóságát újra felvegye és a vallásos lelkeknek újra vigaszt nyújtson. Egerben¹³² a szeminárium énekkara fogadta a váci megyéspüspököt és — a már személy szerint alig ismert — kispapjai az otthonába visszatérő atyjukként üdvözölték. Ölegették a katonákat, mint Miskolcon,¹³³ itt is a meleg szeretet jegyében, igazi magyaros vendéglátásban részesítettek bennünket. A katonaköpenyek zsebeiben most békésen megfért a kézigránát mellett a sütemény is. A sapkára a nép őszirózsákat tűzött ki. Az út fárasztó volt és veszélyességét nem csökkentette a minden helyen szervezetten felállított nemzetőrség sem. Vácra való megérkezésünk előtt az aszódi hívek vonultak ki plébánosukkal, zászlókkal, virágokkal. Késésünk oka a lelkes hívek ünneplése volt. Aszód után, amikor megláttuk a Naszály ködben úszó kékes körvonalait, gépkocsijaink önkéntelenül is meggyorsultak. Az otthon közelsége örömteli érzéseket fakasztott, és elérzékenyült szív-

sem engedtek senkit a püspök közelébe, mivel azt gondolták Moszkva kiszolgálói lehetnek. KRISTÓF, 1990. 13. p.

¹²⁷ Czollner László vallomása, 1957. november 23. VÁC '56. I. 302. p.

¹²⁸ KRISTÓF, 1990. 13. p.

¹²⁹ Czollner László vallomása, 1957. november 23. VÁC '56. I. 302. p.

¹³⁰ Nem mindenki indult vissza, mivel az egyik Gaz gépkocsi menet közben meghibásodott. Czollner László vallomása, 1957. november 23. VÁC '56. I. 303. p.

¹³¹ „Megható volt az út végig. A ruszrik sajnós nem hatódtak meg, annyi volt belőlük, mint a kórság, állandóan kerülgetni kellett őket.” A Budapesti Katonai Bíróság által összeállított tényállás Tóth István és társai ügyében. 1958. február 17. HL XI. 1 Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma 377/1958.; VÁC '56. II. 801. p.

¹³² A püspök szerette volna, hogy Budapestre menet Eger felé kerüljenek, amibe Molnár főhadnagy hosszabb vitatkozás után egyezett csak bele. Czollner László vallomása, 1957. november 23. VÁC '56. I. 302–303. p.

¹³³ Miskolcra utasították Molnárt a telefonálások alatt, hogy Vácra menet térjenek be a miskolci forradalmi tanácshoz. – Czollner László vallomása, 1957. november 23. VÁC '56. I. 302. p.

vel, de boldog örömmel köszöntöttük a tájat és az otthont. Megszóltak a nagyharangok és meleg, mély hangjuk könnyeket csaltak szemünkbe.”¹³⁴

A székesegyház előtti fogadást Szentirmai szervezte,¹³⁵ melyre a met-sző hideg ellenére rövid idő alatt hatalmas tömeg gyűlt egybe. A virággal felszórt út két oldalán katonák, nemzetőrök és vasutasok álltak díszőrséget. A főpapi segédlettel megérkező püspököt kalaplevéve üdvözte a nép, majd a nagytemplom oszlopai között dr. Kovács Vince segédpüspök köszöntötte az egyházmegye papsága nevében a hazatérő főpásztort. Utána Kristóf Béla polgármester köszöntötte a püspököt a következő szavakkal:

„Vác városának, egyházmegyéje székhelyének szívét, de az egész ország együttdobogó szívét is hozom megyéspüspök úr elé. De hozom a drága magyar vérét ontott történelmet író ifjúságunk, katonáink, dolgozóink ez-reinek és ezreinek szívét, mert ezeknek a ma már elnémult szíveknek utolsó dobbanásában is benne volt az aggodás és a nagy szeretet megyés-püspök úr biztonsága és mielőbbi nyugodt áldásos munkája iránt. Hosszú évek kínzó aggodalmát oszlatja el e pillanat, amikor városunk újból maga előtt látja főpásztorát és az egész ország tudja, hogy munkája ott folytató-dik, ahol a szenvedések évei előtt abbamaradt. Hozom a Forradalmi Ta-nács, az üzemek, gyárak dolgozóinak, az ifjúság, az értelmiség, a katonaság szeretetét, üdvözlését, vallásukra való tekintet nélkül és ezek nevében kérem megyéspüspök urat, kezdje meg áldásos munkáját a magyar össze-fogás, béke és a felvirágozandó boldog, független demokratikus Magyar-ország jövője érdekében. Ehhez kérjük mindnyájan a jó Isten áldását!”¹³⁶

Egy kislány köszöntőversikéje után Kapitány Zoltán, MÁV állomásfő-nök üdvözölte a város dolgozóit és különösen a vasutasok nevében a püspök atyát, kinek tiszteletére 3-400 vasúti dolgozót toboroztatott össze egyenru-hában, hogy díszsorfalat álljanak.¹³⁷ Ezen kívül volt üdvözlés a Járási For-radalmi Bizottság részéről, és további köszöntések is.¹³⁸ A köszöntők után Pétery József püspök meghatottan szólalt meg:

„Kedves Híveim!

Ma reggel öt órakor indultunk el gépkocsival, azóta úton vagyunk. Hosszú út volt nagyon, de hajtott a szeretet az otthoniak iránt. Lelkileg a Hernád partján is veletek voltam. Imáimba foglaltalak benneteket, gondolataim otthon jártak híveim között. Imáimban az első volt, hogy a jó Isten oltal-mazza meg édes hazánkat. Hála a Gondviselésnek, hogy a sok hős vérál-dozata nem volt hiába való, hogy Hazánk szent ügye jó útra indult. Kö-szönetet mondok hálatelt szívvel a város lakosságának, a magyar honvédségnek, hogy nagy áldozatok árán és sok veszély közepette olyan

¹³⁴ CZOLLNER, 1956.

¹³⁵ ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1. 29–31.

¹³⁶ CZOLLNER, 1956.

¹³⁷ 1957. augusztus 10. Pest Megyei Rendőr-főkapitányság határozata Kapitány Ferenc előzetes letartóztatásáról. ÁBTL. 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-145405. 50.; VÁC '56. II. 745–746. p.

¹³⁸ Szentirmai szerzett hangszórót és magnetofonszalagokra üdvözléseket vettek fel, amiket lejátszottak. ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1 29–31.

messziről is hazahoztak engem szeretteim közé. Áldjon meg benneteket a jó Isten és a Boldogságos Szűzanya.”¹³⁹

A fogadás végeztével a püspök úr kíséretével a székesegyházba vonult, ahol azonban nem ért véget az ünnep, mert a püspöki palotában egy kis vacsorát tartottak a püspök atya tiszteletére. A vacsorára meghívott személyek között volt például Molnár Ferenc főhadnagy,¹⁴⁰ akinek a püspöki titkár szólt, hogy menjenek be a palotába egy vacsorára meg egy pohár borra.¹⁴¹ Nagy volt az öröm, még a püspöki portás is tojásrántottával és borral kínálta a vendégeket.¹⁴²

Pétery kiszabadításának jelentőségét jól mutatja, hogy a Magyar Nemzet is említést tett a püspök hazatéréséről.¹⁴³ November 2-án Pétery püspök úr táviratilag jelentette Rómának, hogy az egyházmegye kormányzatát átvette,¹⁴⁴ de ez a gyakorlatban nem történt meg.¹⁴⁵ Táviratára sohasem jött válasz, és azt se tudjuk, hogy a távirat megérkezett-e Rómába.¹⁴⁶

10. A csonka püspöki „tanács”

November 3.

Mindszenty József november 3-ára szűk körű püspöki tanácskozást hívott össze a budai palotába. Ezen a rendkívül feszült hangulatú tanácskozáson Grósz József, Shvoy Lajos és a szabadságát visszanyert Pétery József püspök vett részt.¹⁴⁷ Petróci visszaemlékezésében azt olvashatjuk, hogy Péteryt nem hívta meg a prímás,¹⁴⁸ mivel még nem tudta,¹⁴⁹ hogy már szabadlábban van.¹⁵⁰ Pétery azért ment el, mert eljutott hozzá az összejövétel híre, és azt hitte, hogy püspökkari gyűlés lesz.¹⁵¹ A találkozó azért volt igen feszült, mert Mindszentyvel nem értettek egyet a meghívott püspökök, akik a politikai bizonytalanságra való tekintettel óvatosságra intették őt. Ennek jó példája Grósz érsek törekvése, melynek eredményeként rábírt az érseket, hogy rádióbeszédében ne mondja semmisnek az állam és az egyház közötti

¹³⁹ CZOLLNER, 1956.

¹⁴⁰ Olvashatjuk Czollner vallomásából, hogy ő maga nem volt meghíva, de Molnár igen. Czollner László vallomása, 1957. november 23. VÁC '56. I. 303. p.

¹⁴¹ Molnár Ferenc főhadnagy vallomása a püspöki palotabeli vendéglátásról. Jegyzőkönyv Molnár Ferenc 2. kihallgatásáról. Budapest, 1957. október 4-én. ÁBTL. 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-146706/3. 38–39.; VÁC '56. I. 305. p.

¹⁴² Uo. Az ünnepi vacsoráról lásd bővebben: ÁBTL. 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-146706/3. 38–39.

¹⁴³ Dr. Pétery József váci megyéspüspök, akit kiszabadítottak fogságából, hazatért Vácra. In: *Magyar Nemzet*, 1956. november 3. 4. p.

¹⁴⁴ ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1. 36.

¹⁴⁵ LÉNÁR, 2009. 115. p.

¹⁴⁶ ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1. 29–31.

¹⁴⁷ KÁLMÁN, 2014. 84. p.

¹⁴⁸ Erről nem számol be: MINDSZENTY, 1989. 435. p.

¹⁴⁹ Ezt alátámasztja az is, hogy a Magyar Nemzet is csak november 3-án ír róla egy mondatban, és a hírközlés még nem volt olyan gyors, továbbá Mindszenty nagyon lefoglalt volt.

¹⁵⁰ PETRÓCI, 1997. 224. p.

¹⁵¹ KÁLMÁN, 2014. 84. p.

1950-es egyezményt,¹⁵² különben egy esetleges visszarendeződés következtében még azt is elveszítené az egyház, ami je korábban megmaradt.¹⁵³

Pétery püspök kérte, hogy bánjon a békepapokkal kíméletesen, mivel ki akarta tiltani Mindszenty az összes békepapot Budapestről.¹⁵⁴ Rádióbeszédét felolvasta és átbeszélték, amit több helyen korrigáltak, Mindszenty ezeket végül mégsem vette figyelembe. A tárgyalás nagyon nehezen folyt. Shvoy később úgy ír az estéről, hogy „komolyan sajnós nem lehetett tárgyalni. [...] A primás nagyon megviseltnek, kimerültnek látszott, arca megnyúlt, beesett és rendkívül izgatott volt.”¹⁵⁵ Grósz állítólag annyira mérges lett Mindszenty hajthatatlansága miatt, hogy a tanácskozássra csapta az ajtót és hazautazott, úgyhogy 18 órákor már Kalocsán hallgatta a rádiót.¹⁵⁶

Pétery a tanácskozásról hazatérve csalódott volt. Oetter kanonok véleménye szerint a primás nem látta át a magyar helyzetet, és Budán Mindszenty környezete régen levitézlett, revánsra váró öreg politikusokból állott. Szarkasztikusan megjegyezte, hogy a primásnál rosszul lett a naftalinból hirtelen elővett díszmagyarok szagától.¹⁵⁷ Pétery a püspökségen említette, hogy olvasta az este elhangzott rádiónyilatkozatot. Azt is mondtotta, hogy a primás úr jelenlétükben javaslataik alapján módosított a szövegen. Szentirmai a rádiónyilatkozatot magnóra vette, így Pétery vissza tudta hallgatni, miután azt mondtotta, hogy az általuk olvasott szövegen az ő távozásuk után a Primás változtatott.¹⁵⁸ Mindszenty felszólította az egyházmegyék ordináriusait, hogy a joghatóságuk alá tartozó békepapokat rendeljék vissza egyházmegyéikbe, és bocsássanak el minden békepapot a vezető állásokból.¹⁵⁹ Pétery püspök a kérésnek eleget tett, de váci tartózkodása alatt egyre inkább a fásultság és az érdektelenség jeleit mutatta.

11. A forradalom után

Pétery a forradalom bukását némán vette tudomásul. November 4-e után Pétery püspök úr úgy döntött, hogy az egyházmegye kormányzását mégsem veszi át.¹⁶⁰ Álláspontját nem indokolta. A jelekből azonban arra lehetett következtetni, hogy helyzetének tisztázását remélte, amit a kormánynak

¹⁵² „Öminenciájában felmerült a gondolat, hogy a megállapodást érvénytelennek nyilvánítsa. Szerencsére, hallgatott a szavunkra, és nem tette meg nov. 3-án, és nem hozott még lehetetlenebb helyzetbe, mint amilyenben most e nélkül is vagyunk. Más kérdés az, hogy a megállapodást megtartották-e, vagy nem. Az államhatalom és a békepapok váltig hangoztatták, hogy igen. Nekünk más a véleményünk.” KÁLMÁN PEREGRIN OFM: *Dokumentumok Grósz József Kalocsai Érsek hagyatékából 1956–1957*. Bp., 2011. (továbbiakban: KÁLMÁN, 2011.) 1957/45. 394. p.

¹⁵³ KÁLMÁN, 2014. 84. p.

¹⁵⁴ SHVOY LAJOS: *Önéletrajz*. Szerk.: Mózessy Gergely. Székesfehérvár, 2002. (továbbiakban: SHVOY, 2002.) 97–98. p. Petróci szerint Pétery javasolta továbbá, hogyha már az egyházi birtokokat nem is, az erdőket vissza kell követelni. PETRÓCI, 1997. 224. p.

¹⁵⁵ SHVOY, 2002. 98. p.

¹⁵⁶ Rogács Ferenc pécsi koadjutor püspök kéziratosa jegyzete. BALOGH, 2008. II. 803. p.

¹⁵⁷ PETRÓCI, 1997. 224. p.

¹⁵⁸ ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1. 29–31.

¹⁵⁹ MINDSZENTY, 1989. 435. p.

¹⁶⁰ Vö. ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1. 31.; ÁBTL. 3.1.5. O-18635/1. 123–125.

kellett volna kezdeményeznie. Többször nyilatkozott arról, hogy feltételei vannak. A feltételek közül az egyik volt az apáti címek visszavonása, amelyeket ő megtagadott, és amelyekkel kapcsolatban került ő őrizetbe. „1956-ban is azért nem vehettem át az egyházmegye irányítását, mert nem állt módomban az állam embereit eltávolítani, azokkal pedig én nem dolgozhattam együtt. Így nem lehet soha együttműködni az állammal és én jelenleg is tartom régi elhatározásomat, amit egyszer megmondok, azon nem változtatok.”¹⁶¹ A többi feltételről nem tudunk, legalábbis Korompaynak és Petrócinnak nem beszélt ezekről, vagy olyan diszkrécióval, hogy azok nem derültek ki.¹⁶² Annak ellenére, hogy nem vette át az egyházmegye kormányzását, mindenben egyeztetett vele Kovács Vince, mielőtt rendelkezett volna.¹⁶³ Ezt igazolja az is, hogy Kovács Vince, mint segédpüspök ír Grósznek.¹⁶⁴ Az utolsó pár váci hónapjában beletörődött a helyzetébe. Többször sétálgatott, délelőttönként lement az iroda melletti fogadóba papokkal beszélgetni, de igyekezett politikamentesen alázattal beszélni.

Miután az egészségi állapota meggyengült, 1957 januárjában a budapesti Széher úti kórházba szállították. Már nem is tiltakozott, mikor közölték vele, hogy vissza kell térnie Hejcére.¹⁶⁵ Az 1957. január 23-án tartott püspöki tanácskozáson már újból Kovács Vince általános püspöki helynök volt jelen a Püspökkari Konferencián.¹⁶⁶ Hejcén csatlakozott hozzá még Badalik Bertalan püspök 1957-ben. Annak ellenére, hogy sokan felszólaltak értük, köztük – az azóta szent – XXIII. János pápa is,¹⁶⁷ Hejcei éveit nyugodtan, csöndesen töltötte egészen 1967. november 25-ei haláláig.

12. Emlékezete

Többször említette, hogy ő az egyház érdekei miatt van büntetve, és ezt ő úgy veszi, mint az egyházért való szenvedést.¹⁶⁸ Sorsát szinte megjövendölte az egrí hívektől való búcsúbeszédében, amikor elindult Vácra. „Számolok azzal, hogy hazánkra és a magyar katolikus egyházra a jövőben nehéz idők következnek. Tudom azt is, hogy a veszedelmek elsősorban azokat érik, akik az élen állnak, és akiknek a gondjaikra bízott emberek nagy tömegéért a felelősséget Isten és az emberek előtt vállalniuk kell.”¹⁶⁹

Végezetül egy beszédének részletével szeretném zárni tanulmányomat, ami jól összefoglalja Pétery szellemiségét. „A szeretet nem gyengeség és féltékenység, hanem erő és áldozat, nem gyámoltalanság és egyoldalúság, hanem hősies önfeláldozásig felérő tettekre készség [...] A keresztény szeretet

¹⁶¹ Pétery József beszélgetése Kovács Ferencsel és Badalik Bertalannal. ÁBTL. O-12547/5. sz. d. 229–233. Jelentés, Budapest, 1957. augusztus 17. Kovács Ferenc, Hegedűs Mihály. Soós, 2005. 79. p.

¹⁶² ÁBTL. 3.1.2. M-20887/1. 29–31.

¹⁶³ ÁBTL. 3.1.5. O-18635/1. 123–125.; KÁLMÁN, 2014. 93. p.

¹⁶⁴ Kovács Vince Váci Segédpüspök levele Grósz József Kalocsai Érsekhez az egyház szabadságának helyreállításáról. KÁLMÁN, 2011. 1957/6. 358. p.

¹⁶⁵ LÉNÁR, 2009. 115–116. p.

¹⁶⁶ BALOGH, 2008. II. 811. p.

¹⁶⁷ A pápa aggodalma a Magyar egyházért. In: *Katolikus Szemle*, 1959. 2. sz. 81–82. p.

¹⁶⁸ ÁBTL. O-12547/5. sz. d. 229–233. Jelentés, Budapest, 1957. augusztus 17. Kovács Ferenc, Hegedűs Mihály. Soós, 2005. 70–71. p.

¹⁶⁹ PÉTERY JÓZSEF: Búcsúszavak. In: *Egri Katolikus Tudósító*, 1942. november 1.

bámulatba ejtő erőfeszítéseket és áldozatokat mutat fel ma is.”¹⁷⁰ Amikor Pétery József ezt az elmélkedést 1943-ban a nagybőjti misén a híveknek elmondta, nem is tudta, hogy későbbi önmagáról, a saját életéről beszélt. Erőskezűen és félelem nélkül nézett szembe a kor nehézségeivel, sok áldozatot hozott a hitéért és az egyházért. Nem hunyázkodott meg még a legsötétebb órákban sem. Bátran kijelenthetjük, hogy Pétery József áldozatával, alázatával és szeretetével a magyar egyháztörténelem egyik méltatlanul elfeledett „vértelen vértanújává” lett.

¹⁷⁰ PÉTERY József: Nagybőjti főpásztori szózata híveihez a Szeretetről. Vác, 1943. (Klny.: Váci Egyházmegye Hivatalos Közleményei) 23. p.